

*dr Bogumiła Grzebyk*¹

Katedra Polityki Gospodarczej
Uniwersytet Rzeszowski

Motywy i źródła finansowania pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach przyrodniczo cennych i poza nimi²

WSTĘP

Obszary przyrodniczo cenne³ to obszary charakteryzujące się wysoką wartością warunkowaną istnieniem różnorodnych zasobów, elementów czy walorów przyrody. Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody⁴, w Polsce występuje dziesięć form ochrony przyrody, z czego osiem odnosi się do tzw. ochrony obszarowej, którą stanowią: parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe.

Funkcje społeczno-gospodarcze regionów o wyjątkowym bogactwie przyrody mają znaczenie nie tylko ponadlokalne czy ponadregionalne, ale także lokalne czy wewnątrzregionalne, zapewniają bowiem społecznościom lokalnym źródła dochodów. Trzeba pamiętać jednakże, że funkcja ekologiczna nie tylko stwarza możliwości rozwoju pewnych aktywności człowieka, ale zarazem nakłada na nie ograniczenia, co do skali i formy. Tak więc często wymieniane funkcje społeczno-gospodarcze (dodając do tego ograniczenia popytowe) nie będą w stanie zapewnić pożądanego przez społeczności lokalne standardu życia. Zatem obok zachowania funkcji ekologicznej, za cel polityki wobec obszarów przyrodniczo cennych należy uznać (zamiast zapewnienia realizacji funkcji społeczno-gospodarczych wynikających z walorów i zasobów przyrody) rozwój

¹ Adres korespondencyjny: Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Ekonomii, ul. Ćwiklińskiej 2, 35-601 Rzeszów, e-mail: bog.grzebyk@interia.pl

² Badania realizowane w ramach grantu finansowanego z NCN UMO – 2011/01/B/HS5/05386.

³ W literaturze przedmiotu pojęcie obszarów przyrodniczo cennych używane jest zamiennie z pojęciem obszarów prawnie chronionych [por. Dobrzańska, 2007, s. 56].

⁴ Art. 6.1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2004 r., nr 92, poz. 880).

funkcji, które nie są sprzeczne ze *stricte* ekologicznymi celami [Dobrzańska, 2007, s. 77–78].

Jedną z takich aktywności jest pozarolnicza działalność gospodarcza wpisująca się w zrównoważony rozwój tych obszarów.

Celem opracowania jest porównanie motywów, źródeł finansowania oraz czynników mających wpływ na lokalizację pozarolniczej działalności gospodarczej w gminach objętych systemem obszarów chronionych i gminach na terenie, których takie obszary nie występują. Prowadzenie działalności gospodarczej w warunkach, gdzie oprócz barier, które napotyka każda jednostka gospodarcza działająca w warunkach gospodarki rynkowej, występują dodatkowe obstrzenia wynikające z lokalizacji na obszarach chronionych, jest trudnym wyzwaniem. Dlatego cenne wydaje się porównywanie wyborów, jakich dokonują właściciele firm funkcjonujących w tych dwóch „rodzajach” gmin.

Podstawowy materiał empiryczny stanowiły wyniki badań jakościowych przeprowadzonych z wykorzystaniem metody wywiadu standaryzowanego⁵ wśród 234 właścicieli podmiotów gospodarczych prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą. Przedsiębiorstwa ze względu na lokalizację podzielono na dwie grupy. Pierwszą stanowiły podmioty funkcjonujące na terenie gmin, gdzie dominowały obszary prawnie chronione (A). Natomiast drugą jednostki z gmin nie objętych żadną obszarową formą ochrony przyrody (B). W realizacji postawionego celu wykorzystano metodę analizy porównawczej. Wybór obszaru badań obejmujący dwa województwa; świętokrzyskie i podkarpackie, podyktowany został przede wszystkim wysokim udziałem obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogólnej; odpowiednio 66,0% i 44,7% (pierwsze i czwarte miejsce w kraju). Zakres czasowy objął lata 2000–2013⁶.

WYNIKI BADAŃ

Badani właściciele przedsiębiorstw to grupa osób w wieku od 26. do 65. roku życia, przy czym najliczniejszą grupę (35,0%) stanowili właściciele w średnim wieku tj., 46–55 lat, natomiast najmniej liczne były grupy: najstarsza, tj. od 56 do 65 lat i najmłodsza do 35 lat, odpowiednio 11,5% i 24,5%. W gminach z obszarami chronionymi zarówno na Podkarpaciu, jak i w województwie świętokrzyskim uwagę zwraca większy udział (3,5 pkt proc.) podmiotów kierowanych przez osoby najstarsze (tabela 1). Uzasadnieniem takiej sytuacji może być to, że młodzi ludzie swoją karierę i prowadzenie biznesu lokują raczej w więk-

⁵ Metoda ankietowa i metoda wywiadu standaryzowanego według Stanisława Stachaka należą do metod sondażowych [por. Stachak, 2013, s. 131].

⁶ Badania realizowane w ramach grantu finansowanego z NCN UMO – 2011/01/B/HS5/05386.

szych miastach i nie są zainteresowani prowadzeniem działalności gospodarczej, zwłaszcza tam, gdzie dodatkowo na szanse jej powodzenia wpływ mają obstrżenia prawne związanych z funkcjonowaniem obszarów chronionych. W takich przypadkach nawet promowanie pozytywnych przykładów włączania się działalności komercyjnej w budowanie strategii biznesowych w oparciu o ochronę przyrody⁷ może okazać się niewystarczająco skuteczne. A niski poziom rozwoju społeczno-gospodarczego i stagnacja gospodarcza generować będzie odpływ ludności, co może doprowadzić do stopniowego procesu wyludniania się tych terenów.

Tabela 1. Charakterystyka badanych przedsiębiorstw

Wyszczególnienie	Przedsiębiorstwa zlokalizowane w:					
	gminach:		województwach:			
	A	B	podkarpackim		świętokrzyskim	
			A	B	A	B
1. Podmioty (w %)	63,2	36,8	34,6	16,2	28,6	20,6
2. Właściciele według płci (w %):						
– kobiety	23,3	19,0	20,8	18,4	28,4	19,6
– mężczyźni	75,7	81,0	79,2	81,6	71,6	80,4
2. Grupy wiekowe właścicieli (w %):						
– 26–35 lat	25,0	23,3	23,5	23,7	26,9	23,4
– 36–45 lat	29,7	27,9	32,1	21,0	26,9	34,0
– 46–55 lat	32,4	39,5	30,8	47,4	34,3	34,0
– 56–65 lat	12,8	9,3	13,6	7,9	11,9	8,6
3. Wykształcenie właścicieli (w %):						
– zasadnicze	23,6	28,2	22,2	28,9	25,4	27,7
– średnie	52,8	53,0	59,3	65,8	44,8	42,5
– wyższe	23,6	18,8	18,5	5,3	29,8	29,8

A – gminy posiadające obszary chronione, B – gminy nieposiadające obszarów chronionych

Źródła: badania własne.

Ponad połowa wszystkich badanych przedsiębiorców legitymowała się średnim wykształceniem. W gminach z obszarami chronionymi właściciele firm charakteryzowali się korzystniejszą strukturą wykształcenia, przy czym relatywnie większy udział takich osób odnotowano wśród właścicieli firm z terenu województwa świętokrzyskiego. Niewielkie różnice w tym zakresie mogą stanowić

⁷ Przykładem może być inicjatywa Eco Region w Słowenii będącą odpowiedzią na unijną inicjatywę „Biznes i Bioróżnorodność”, która miała stać się platformą dla uruchomienia działań przedsiębiorstw na rzecz różnorodności biologicznej [zob. Liro, Tedorko, 2011, s. 300–302].

konsekwencję silnego zróżnicowania przestrzennego struktury wykształcenia ludności wiejskiej w Polsce. Innym powodem może być np. wielkość przedsiębiorstw. W blisko 80% przypadków badane przedsiębiorstwa kierowane były przez mężczyzn, przy czym w gminach nieposiadających obszarów prawnie chronionych, ten udział był nieznacznie wyższy. Kobiety jako menedżerowie swoich firm stanowiły niecałe 22% w badanej zbiorowości. Zaznaczenia wymaga fakt, że większy udział kobiet właścioelek swoich firm odnotowano w gminach z obszarami chronionymi, zwłaszcza w województwie świętokrzyskim – blisko 29%, co nie jest jednak wysokim udziałem, gdyż zdaniem Z. Kobielskiej [Kobielska, 2003, s. 8–12] około 30% przedsiębiorców w Polsce stanowią kobiety i ich udział corocznie wzrasta. Na obszarach wiejskich zostały szczególnie sfeminizowane niepubliczna służba zdrowia oraz wychowanie i opieka przedszkolna. Do kobiet adresowane są także działania z wykorzystaniem w rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich najcenniejszych zasobów wsi, a w odniesieniu do gmin o wysokich walorach przyrodniczych – środowiska przyrodniczo-kulturowego. Nie tak dawno kobieta na wsi kojarzyła się z gospodynią domową, dziś stopniowo przekształca się w przedsiębiorcę, w wyniku czego zmienia się jej wizerunek w świadomości przeciętnego mieszkańca wsi. Głos kobiet coraz częściej liczy się przy podejmowaniu istotnych decyzji w rodzinie, rośnie też możliwość większego ich udziału w życiu społeczności lokalnej. Obecnie obserwuje się rosnący udział kobiet jako przedstawioelek samorządu terytorialnego (sołtys, wójt, burmistrz, prezydent miasta, radna) [Szymańska, 2004, s. 64–66].

Przykłady kobiet piastujących najważniejsze funkcje zarówno w instytucjach państwowych, jak i w dużych przedsiębiorstwach prywatnych dodatkowo ten wizerunek wzmacnia. Ponadto zasada równouprawnienia będąca punktem odniesienia wszystkich polityk unijnych nie jest już tylko pustym hasłem, ale stopniowo staje się rzeczywiście skutecznym mechanizmem wyrównywania szans kobiet w Polsce w każdej dziedzinie życia.

Przeważająca większość badanych firm (90%) prowadzona była w formie podmiotów gospodarczych osób fizycznych, zaledwie 9% stanowiły spółki, w tym z ograniczoną odpowiedzialnością⁸ ponad 5%, a spółki cywilne niespełna 4% (tabela 2). Taka struktura organizacyjno-prawna sektora prywatnego charakterystyczna jest dla całej gospodarki. Dokonując bardziej szczegółowej analizy można zauważyć, że w gminach regionu świętokrzyskiego, gdzie nie występują obszary chronione odnotowano dwukrotnie większą liczbę spółek z ograniczoną odpowiedzialnością w porównaniu do całej badanej grupy i o 12 pkt proc. w odniesieniu do tej grupy gmin w województwie podkarpackim.

⁸ Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością uznana została przez Bank Światowy za modelową formę przedsiębiorstwa [por. Kuciński, 2010, s. 84].

Tabela 2. Struktura organizacyjno-prawna i zatrudnienia w badanych przedsiębiorstwach

Wyszczególnienie	Przedsiębiorstwa zlokalizowane w:					
	gminach:		podkarpackim		świętokrzy- skim	
	A	B	A	B	A	B
1. Forma organizacyjno-prawna (w %):						
– osoba fizyczna prowadząca działalność	93,2	87,8	91,1	97,4	94,0	79,2
– spółka cywilna	3,4	5,2	5,0	0,0	4,5	6,2
– spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	3,4	7,0	3,8	2,6	1,5	14,6
2. Okres rozpoczęcia działalności (w %):						
– przed 1995 r.	20,3	23,3	21,0	28,9	19,4	18,8
– w latach 1995–2005	38,5	37,2	39,5	34,2	37,3	39,6
– po 2005 r.	41,2	39,5	39,5	36,8	43,3	41,7
3. Struktura zatrudnienia (w %):						
– do 3 pracowników	55,4	53,5	51,9	39,5	59,7	64,6
– od 3 do 9 pracowników	42,6	45,3	46,9	60,5	37,3	33,3
– powyżej 10 pracowników	2,0	1,2	1,2	0,0	3,0	2,1

A – gminy posiadające obszary chronione, B – gminy nieposiadające obszarów chronionych

Źródła: badania własne.

Poddając analizie czas funkcjonowania badanych podmiotów, to ponad 40% przedsiębiorstw rozpoczęło swoją działalność gospodarczą po 2005 roku, a więc w pierwszych latach naszego członkostwa w UE, z kolei ponad 38% jeszcze przed tym wydarzeniem, natomiast blisko 22% to firmy, które zostały założone w pierwszych latach transformacji. Ponad 98% badanych podmiotów zakwalifikować należy do mikroprzedsiębiorstw⁹, gdyż zatrudniają do 9 pracowników. W 2013 roku mikroprzedsiębiorstwa stanowiły ponad 95% ogółu podmiotów zarówno w badanych województwach, jak i w całym kraju [US, 2014, s. 101] oraz 92,2% w UE [Krzyżanowska, Kowalewska, 2015, s. 23].

Na uwagę zasługuje fakt, że wśród badanych jednostek, najliczniejszą grupę stanowiły przedsiębiorstwa zatrudniające do 3 osób, wyjątkiem były jednostki z gmin grupy B województwa podkarpackiego, gdzie ponad 60% zatrudniało od

⁹ Zgodnie z art. 2, pkt 3 Załącznika I do Rozporządzenia Komisji (WE) nr 800/2008 z dnia 6 sierpnia 2008 r., uznające niektóre rodzaje pomocy za zgodne ze wspólnym rynkiem w zastosowaniu art. 87 i 88 Traktatu (ogólne rozporządzenie w sprawie wyłączeń blokowych) (Dz. Urz. UE L 214 z 9 sierpnia 2008 r., s. 38), *mikroprzedsiębiorstwo* definiuje się jako przedsiębiorstwo zatrudniające mniej niż 10 pracowników i którego roczny obrót lub całkowity bilans roczny nie przekracza 2 milionów euro, definicja mikroprzedsiębiorstwa została także zawarta w ustawie z 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2004 r., nr 173, poz. 1807) (art. 104, s. 63).

3 do 9 pracowników. Natomiast najwięcej podmiotów zatrudniających powyżej 9 osób, czyli małych przedsiębiorstw, odpowiednio 3% i 2,1% odnotowano w województwie świętokrzyskim.

Blisko 92% badanych firm prowadzi swoją działalność na stałe, przy czym największy i najmniejszy odsetek takich podmiotów odnotowano na terenie gmin, które nie posiadają obszarów przyrodniczo cennych. Niewielki, blisko 4-procentowy udział podmiotów prowadzących działalność sezonową na Podkarpaciu może świadczyć o utrwalonej strukturze funkcjonujących na tym obszarze firm, natomiast ponad 17% udział takich podmiotów w gminach świętokrzyskiego, wskazywać może na małą skalę działalności i specyfikę regionu.

O tym, że przedsiębiorczość na obszarach wiejskich jest zdecydowanie mniejsza niż w miastach nie trzeba przekonywać. Wpływają na to czynniki, które hamują rozwój działalności pozarolniczej na własny rachunek, a mianowicie [Wilkin, 2003, s. 54]:

- uwarunkowania makroekonomiczne, w tym niski popyt na niektóre dobra i usługi,
- system podatkowy i inne,
- niski poziom wykształcenia mieszkańców wsi,
- rozproszenie sieci osiedleńczej, co podnosi koszty budowy infrastruktury,
- niski poziom infrastruktury instytucjonalnej i społecznej.

W każdej sytuacji przyczyną aktywności przedsiębiorczej jest decyzja osoby fizycznej decydującej o podjęciu działalności gospodarczej i ewentualnym powołaniu podmiotu gospodarczego. Jest to szczególnie dobrze widoczne w odniesieniu do małych przedsiębiorstw. Ich funkcjonowanie zawiera się nie tylko w bezpośrednio ekonomicznym wymiarze, ale ma także istotne znaczenie dla dalszego rozwoju własnej inicjatywy i przedsiębiorczych postaw osób tworzących i prowadzących takie podmioty gospodarcze. Nie bez znaczenia jest tu także ujawniający się wyraźnie efekt demonstracji skutkujący skłonnością innych osób do podejmowania tego typu działalności, a więc do przejawiania przedsiębiorczości. Za doskonały przykład ujawniania się przedsiębiorczych postaw zatrudnionych, ściśle związanych ze strukturą produkcji i dużym znaczeniem gospodarczym małych przedsiębiorstw, należy uznać tzw. samozatrudnienie [Kuciński, 2010, s. 82].

Zapytano przedsiębiorców o to, co było głównym czynnikiem powodującym, że zdecydowali się na samodzielną działalność, prowadzoną na własny rachunek i własne ryzyko. Najczęściej wymieniano możliwość uzyskania dodatkowego dochodu [Raport FOR, (<http>)]. Najwięcej takich odpowiedzi znalazło się w grupie gmin B. Dla blisko 90% badanych przedsiębiorców z województwa świętokrzyskiego i 80% z Podkarpacia ten właśnie czynnik był najistotniejszy (tabela 3). Drugim, co do ważności powodem podjęcia działalności gospodarczej na własny rachunek było zapotrzebowanie na produkty w lokalnym środowisku. Na ten powód wskazywała większość badanych, jednak częściej osoby z wyż-

szym wykształceniem – blisko 70% i przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą w gminach grupy A województwa świętokrzyskiego – ponad 70%. Wybór tego właśnie motywu jako drugiego, tuż za ekonomicznym, świadczy może o dobrym rozpoznaniu w sytuacji na rynku i wykorzystanie pojawiających się możliwości oraz zaangażowanie w prowadzeniu firmy. Trzecim w hierarchii ważności czynnikiem była sytuacja rynkowa sprzyjająca otwarciu firmy¹⁰. Powód ten wymieniała przeważająca część właścicieli jednostek zlokalizowanych w gminach grupy A województwa świętokrzyskiego. Dla blisko 40% właścicieli firm, wśród których 42% stanowiły osoby z wyższym wykształceniem, ważnym motywem była możliwość realizacji własnych zainteresowań.

Tabela 3. Motywy uruchomienia działalności gospodarczej (w %)

Wyszczególnienie	Badane przedsiębiorstwa funkcjonujące w:					
	gminach		województwach			
	A	B	podkarpackim		świętokrzyskim	
			A	B	A	B
Możliwość uzyskania dodatkowego (wyższego) dochodu	79,1	83,7	71,6	76,3	88,1	89,6
Zapotrzebowanie na produkty w lokalnym środowisku	62,8	53,5	56,8	47,4	70,2	58,3
Sytuacja rynkowa sprzyjająca otwarciu firmy	56,1	44,2	49,4	44,7	64,2	43,7
Możliwość realizacji własnych zainteresowań	33,8	38,4	38,3	39,5	28,4	37,5
Utrata pracy, przymus	17,6	20,9	24,7	34,2	9,0	10,4
Sugestie i namowa rodziny	16,9	14,0	21,0	15,8	11,9	12,5
Pozytywny przykład w okolicy	10,8	18,6	12,4	21,1	9,0	16,7
Przejęcie biznesu po rodzinie	8,8	7,0	9,9	5,3	7,5	8,3

A – gminy posiadające obszary chronione, B – gminy nieposiadające obszarów chronionych

Źródło: badania własne.

Pozostałymi czynnikami przemawiającymi za tworzeniem własnego przedsiębiorstwa, na które wskazywali badani właściciele firm były: utrata pracy, przymus, sugestie i namowa rodziny oraz pozytywny przykład w okolicy. Najrzadziej podawanym powodem było przejęcie biznesu po rodzinie. Oznacza to,

¹⁰ W najnowszym raporcie, oceniającym warunki do prowadzenia biznesu w 189 krajach świata, Polska uzyskała 76,45 pkt w rankingu „Doing Business 2015” publikowanym przez Bank Światowy i znalazła się na 25. miejscu, co oznacza awans o 7 pozycji w porównaniu z rokiem ubiegłym i o 20 miejsc w ciągu 2 lat, wyprzedzając takie kraje jak: Szwajcaria, Francja czy Hiszpania. Jednak w dalszym ciągu jesteśmy w tyle m.in. za Estonią, Islandią czy Litwą. Ranking „Doing Business” mierzy łatwość zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej w badanych krajach (publikowane są także pomniejsze raporty branżowe). Awans Polski wynika głównie z wprowadzonych w tym roku ułatwień podatkowych oraz tych związanych z uzyskiwaniem pozwoleń na budowę, <http://mycompanypolska.pl/article/283/doing-business-bank-wiatowy-raport> (dostęp: 17 września 2015 r.).

że działalność gospodarczą większość badanych przedsiębiorców realizowała kierując się własnym wyborem. Warty uwagi jest jednak fakt, że na ten ostatni motyw wskazywało dwukrotnie więcej osób z wyższym wykształceniem, co może wskazywać na świadome przygotowanie następców przez poprzedników. Obecnie już nie wystarcza praktyka w rodzinnej firmie, potrzeba jest stałego uczenia się, zdobywania dodatkowych umiejętności i poszerzania horyzontów. Dalekowzroczna wizja rozwoju przedsiębiorstwa oparta na dobrze przygotowanej kadrze może być głównym czynnikiem sukcesu. W społeczeństwie przedsiębiorczym jednostki stają wobec ogromnego wyzwania, które powinny wykorzystać jako szansę; potrzeby ciągłego uczenia się i uczenia się na nowo [Drucker, 2004, s. 303].

Zwłaszcza, że obecnie rola wiedzy, głównie za sprawą rozwoju informatyki staje się w gospodarce coraz bardziej dominująca. Wiedza jest tworzona, przyswajana, przekazywana i efektywnie wykorzystywana przez przedsiębiorstwa, organizacje, społeczeństwo i osoby fizyczne, co sprzyja szybkiemu rozwojowi ekonomiczno-społecznemu [Szultka, Tmowicz, 2009, s. 208].

Biorąc pod uwagę motywy podejmowania działalności gospodarczej, wyróżnia się przedsiębiorczość zorientowaną na wykorzystywanie szans oraz przedsiębiorczość wymuszoną. Pierwszy rodzaj wymienionej przedsiębiorczości, czyli przedsiębiorczość zorientowana na wykorzystywanie szans, ma swoje źródła w pozytywnych motywach zakładania i prowadzenia własnego przedsiębiorstwa, chęci uniezależnienia się, samorealizacji, podejmowania nowych wyzwań. Efektem tego typu przedsiębiorczości są dynamicznie rozwijające się firmy o jasno określonej wizji, których właściciele konsekwentnie dążą do ich spełnienia. Przedsiębiorczość wymuszona podejmowana jest przede wszystkim z konieczności pozyskania środków finansowych na utrzymanie własne i rodziny, przy braku innych możliwości ekonomicznego zabezpieczenia bytu. W związku z tym można powiedzieć, iż przedsiębiorcy zorientowani na wykorzystanie szans są w większym stopniu aktywni, zorientowani na przyszłość, w sytuacjach kryzysowych podejmują energiczne działania, poszukują rozwiązań pozwalających na przezwycięzenie zaistniałych trudności. Ich sposób działania tworzy większe szanse na sukces przedsiębiorstwa [Duraj, Papiernik-Wojdera, 2010, s. 46]. Wysoki poziom przedsiębiorczości świadczy o skłonności do podejmowania ryzyka, decyzyjności i znacznej samodzielności. Są to cenne predyspozycje z punktu widzenia wymogów nowoczesnego rynku pracy. Oceniając przesłanki, którymi kierowali się badani przedsiębiorcy przy zakładaniu własnego biznesu można również odnieść się do charakteru czynników, które o tym zadecydowały.

Przedsiębiorcy, podejmujący ryzyko działania na własny rachunek, przecierają ścieżki w poszukiwaniu obszarów ekspansji. Mimo, że nie wszystkie pojedyncze przedsięwzięcia kończą się sukcesem, to dla kraju jako całości niezaprzeczalną korzyścią jest poszerzanie obszarów aktywności i innowacyjności, a tym samym poprawa efektywności gospodarki” [Sawicka, 2000, s. 15].

Zdaniem D. Deakinsa i G. Whittama [2000, s. 104] bodźce motywujące nowych przedsiębiorców wiążą się z pozytywnymi lub negatywnymi czynnikami. Motywacje pozytywne wynikają przede wszystkim z chęci bycia niezależnym i osiągnięcia sukcesów w biznesie. Natomiast wśród negatywnych motywacji przedsiębiorców wymienić można brak perspektyw, czy też utratę stanowiska pracy. Ponadto negatywne motywacje przedsiębiorców wynikać mogą z niskiej, czy nawet słabej przedsiębiorczości tychże osób, co w przyszłości może skutkować słabą pozycją firmy na rynku lub nawet koniecznością jej zamknięcia.

W badanej zbiorowości właścicieli firm, to właśnie pozytywne czynniki przesądziły o wyborze własnej działalności gospodarczej. W bardzo małym stopniu na tę decyzję, miały wpływ czynniki negatywne, jakimi można uznać np. utratę pracy czy też przymus. Niemniej jednak na te ostatnie przesłanki wskazało blisko 21% przedsiębiorców z województwa podkarpackiego, w tym ponad 34% z gmin, gdzie nie występują obszary chronione.

Przedsiębiorców zapytano również o pochodzenie środków finansowych na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Jako dwa główne źródło finansowania, wskazali środki własne i kredyt bankowy (tabela 4). W poszczególnych grupach gmin, jak i w regionach zaobserwować można było nieznaczne różnice. Przykładem może być kredyt bankowy, po który przedsiębiorcy z gmin z obszarami chronionymi sięgali częściej. Natomiast małym zainteresowaniem wśród właścicieli małych firm cieszyły się środki europejskie, co może zastanawiać, gdyż ponad 40% badanych przedsiębiorstw zaczynało funkcjonować po 2005 roku, a więc w okresie, kiedy była możliwość otrzymania dotacji na założenie firmy. Wytlumaczeniem małego zainteresowania przedsiębiorców funduszami europejskimi mogła być niska kwota na rozpoczęcie działalności, która po pierwsze ogranicza możliwości rozpoczęcia działalności na szerszą skalę, zmniejszając tym samym szansę na powodzenie przedsięwzięcia, a po drugie przesądza o tym, że osoby te nie są atrakcyjnymi klientami dla banków. Wśród innych źródeł finansowania wymieniano: w ośmiu przypadkach wkład wspólników, w siedmiu darowiznę, a w przypadku czterech spadek.

Tabela 4. Pochodzenie środków finansowych na rozpoczęcie działalności (% wskazań)

Wyszczególnienie	Badane przedsiębiorstwa funkcjonujące w:					
	gminach		województwach			
	A	B	podkarpackim		świętokrzyskim	
			A	B	A	B
Własne środki	90,54	90,70	85,19	89,47	97,01	91,67
Kredyt	48,65	41,86	44,44	36,84	53,73	45,83
Pożyczki od rodziny i znajomych	24,32	29,07	34,57	34,21	11,94	25,00
Środki UE	14,86	15,12	14,81	15,79	14,93	14,58
Inne	6,76	5,81	7,41	13,16	5,97	0,00

A – gminy posiadające obszary chronione, B – gminy nieposiadające obszarów chronionych

Źródło: badania własne.

Badania miały dać również odpowiedź na pytanie, co zdecydowało o wyborze miejsca na prowadzenie własnej działalności gospodarczej, gdyż dogodna lokalizacja przedsiębiorstwa w przestrzeni gospodarczej stanowi jedno z ważniejszych źródeł przewagi konkurencyjnej i określa zarówno dostęp do czynników produkcji, jak i rynku zbytu. Zdaniem wielu autorów wyznaczenie dogodnej lokalizacji działalności jest istotnym zagadnieniem zarówno z punktu widzenia przedsiębiorcy, pracownika, jak i państwa czy też społeczności lokalnej. Coraz częściej podmioty gospodarcze jako miejsce swojej działalności wybierają nie tylko duże miasta, ale również ich strefę podmiejską. Usytuowanie firmy w określonym miejscu w przestrzeni określa dostęp do czynników produkcji, rynku zbytu i stanowi istotne źródło przewagi konkurencyjnej. Zdaniem I. Firla i K. Kucińskiego [2001, s. 19] analiza lokalizacyjna istotna jest w momencie rozpoczynania działalności gospodarczej, kiedy dogodnie usytuowanie przedsiębiorstwa korzystnie przyczyni się do efektywnego startu, ale także dalszego jego rozwoju.

Ponad połowa właścicieli firm wskazywała, że czynnikiem, który przesądził o takiej a nie innej lokalizacji ich działalności gospodarczej, było posiadanie obiektu bądź działki na własność (tabela 5). Stanowi to potwierdzenie, że pozarolnicza działalność gospodarcza rozwijana przez indywidualne gospodarstwa rolne wykorzystuje różnorodne zasoby (kapitał, siłę roboczą, ziemię), którymi dysponuje gospodarstwo, do prowadzenia dodatkowej działalności niezwiązanej bezpośrednio z rolnictwem.

Natomiast w odniesieniu do pozostałych czterech czynników, rozkład odpowiedzi różnił się w zależności od kategorii gminy i regionu. I tak na przykład na brak konkurencji wskazywali częściej przedsiębiorcy z województwa świętokrzyskiego i gmin z obszarami chronionymi na Podkarpaciu. Z kolei właściciele firm z gmin grupy B, obok koncentracji popytu wskazali na okazję, jako ten czynnik, który wpłynął na wybór lokalizacji przedsiębiorstwa.

Tabela 5. Czynniki mające wpływ na lokalizację podmiotu (% wskazań)

Wyszczególnienie	Badane przedsiębiorstwa funkcjonujące w:					
	gminach		województwach			
	A	B	podkarpackim		świętokrzyskim	
			A	B	A	B
Posiadanie obiektu/działki na własność	55,41	48,84	53,73	43,75	56,79	55,26
Brak konkurencji	22,30	12,79	22,22	13,16	22,39	22,30
Koncentracja popytu	18,24	20,93	17,28	13,16	19,40	27,08
Niska cena zakupu, najmu	10,81	8,14	14,81	10,53	5,97	6,25
Okazja/przypadek	7,43	20,93	7,41	10,53	7,46	29,17

A – gminy posiadające obszary chronione, B – gminy nieposiadające obszarów chronionych

Źródło: badania własne.

Przyjmując, że proces poszukiwania dogodnej lokalizacji przedsiębiorstwa najczęściej rozpoczyna się od określenia wymogów dotyczących miejsca lokalizacji, a później dokonuje się selekcji możliwych miejsc na podstawie przyjętych czynników, to wybory, jakich dokonali właściciele badanych firm można w większości uznać za racjonalne i poparte wcześniejszą analizą rynku. Wyjątkiem jest wysoki wynik; ponad 29% odpowiedzi przedsiębiorców z gmin grupy B województwa świętokrzyskiego wskazujący na okazję jako drugi czynnik wyboru lokalizacji działalności gospodarczej, co należy uzasadniać małą skalą prowadzonej działalności gospodarczej i związanym z tym małym ryzykiem niepowodzenia, bądź cechami osobowymi samych przedsiębiorców. Ten sam czynnik w gminach grupy A w obu badanych regionach wskazywany był przez niespełna 7,5% badanych.

Dalszy rozwój pozarolniczej działalności na obszarach wiejskich, gdzie dominują obszary chronione i tam, gdzie one nie występują, będzie zależał również od działań władz lokalnych, która w większym stopniu niż dotychczas powinna zaktywizować społeczność lokalną do przedsiębiorczości. Społeczność wiejska, obok dostarczania produktów rolnych na rynek, musi tworzyć nowe miejsca pracy, aby z dodatkowych źródeł dochodów móc się utrzymać.

PODSUMOWANIE

Wyniki przeprowadzonej analizy pozarolniczej działalności gospodarczej wskazują, że nie występują zasadnicze różnice w odniesieniu do struktury organizacyjno-prawnej, motywów, źródeł finansowania czy też czynników mających wpływ na lokalizację firm w badanych grupach gmin i regionach. Przedsiębiorcy młodzi, jak i starsi i ci, którzy prowadzili swoje firmy w gminach A, czy B, decydując się na działalność gospodarczą, w przeważającej większości kierowali się motywem ekonomicznym, wykorzystując własne środki i kredyt bankowy na jej uruchomienie.

Alternatywnych źródeł dochodów wymagają gospodarstwa rolne we wszystkich regionach kraju, również w tych, gdzie występują ograniczenia prawne wynikające z funkcjonowania obszarów prawnie chronionych. Wymaga to jednak wprowadzenia szybkich zmian w zakresie struktury funkcjonalnej, gdyż rozwijanie samego rolnictwa nie przynosi na nich wystarczających dochodów mimo wsparcia finansowego w ramach funduszy europejskich. Dzięki przedsiębiorstwom działającym na wsi następuje zrównanie warunków życia ludności wiejskiej z miastem, co stanowić może rozwiązanie „klucz” dla postępującego procesu wyludniania się terenów wiejskich w naszym kraju.

BIBLIOGRAFIA

- Analiza rozwoju społeczno-gospodarczego województwa podkarpackiego w latach 2009–2013*, 2014, Wyd. Urząd Statystyczny, Rzeszów.
- Deakins D., Whittam G., 2000, *Business Start-up: Theory, Practice and Policy* [w:] *Enterprise and Small Business. Principles, Practice and Policy* eds. S. Carter, D. Jones-Evans, Harlow: Financial Times.
- Dobrzańska B.M., 2007, *Planowanie strategiczne zrównoważonego rozwoju obszarów przyrodniczo cennych*, Wyd. Uniwersytet w Białymstoku, Białystok.
- Drucker P.F., 2004, *Natchnienie i fart, czyli innowacja i przedsiębiorczość*, Wyd. Studio Emka, Warszawa.
- Duraj J., Papiernik-Wojdera M., 2010, *Przedsiębiorczość i innowacyjność*, Wyd. Difin, Warszawa.
- Fierla I., Kuciński K., 2001, *Lokalizacja przedsiębiorstw a konkurencyjność*, Materiały i Prace Instytutu Funkcjonowania Gospodarki Narodowej, t. LXXVI, Wyd. Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa.
- Kobielska Z., 2003, *Przedsiębiorczość na wsi – małe, ale stabilne*, „Boss. Rolnictwo”, nr 13.
- Krzyżanowska K., Kowalewska M.D., 2015, *Działalność małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce na tle krajów UE* [w:] *Problemy rozwoju regionalnego i lokalnego w Polsce*, red. K. Krzyżanowska i M. Roman, Wyd. Aleksander, Pułtusk.
- Kuciński K., 2010, *Przedsiębiorczość a rozwój regionalny w Polsce*, Wyd. Difin, Warszawa.
- Liro A., Tedorko Z., 2011, *Potencjalne kierunki rozwoju przedsiębiorczości na obszarach cennych przyrodniczo* [w:] *Natura 2000 jako czynnik zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich regionu Zielonych Płuc Polski*, red. A. Boltromiuk, M. Kłodziński, Wyd. IRWiR PAN, Warszawa.
- Sawicka J., 2000, *Założenie i prowadzenie małego przedsiębiorstwa*, Wyd. SGGW, Warszawa.
- Stachak S., 2013, *Podstawy metodologii nauk ekonomicznych*, Wyd. Difin, Warszawa.
- Szultka S., Tmowicz P., *Gospodarka oparta na wiedzy w założeniach strategii lizbońskiej*, IBnGR, www.pfsl.pl (dostęp: 17 września 2015 r.).
- Szymańska J., 2004, *Rola kobiet w stymulowaniu rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich* [w:] *Przedsiębiorczość i marketing szansą rozwoju obszarów wiejskich*, red. S. Urban, Wyd. AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2004.
- Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2004 r., nr 173, poz. 1807).
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2004 r., nr 92, poz. 880).
- Wilkin J., 2003, *Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce*, Wyd. Uniwersytet Warszawski, Wydział Nauk Ekonomicznych, Warszawa.
- Załącznik I do Rozporządzenia Komisji (WE) nr 800/2008 z dnia 6 sierpnia 2008 (Dz. Urz. UE L 214 z 9 sierpnia 2008 r.).
- http://forsal.pl/artykuly/310892,przedsiębiorca_nie_trzeba_sie_urodzic.html (dostęp: 25 września 2015 r.).

<http://mycompanypolska.pl/article/283/doing-business-bank-wiatowy-raport> (dostęp: 28 października 2015 r.).

https://www.for.org.pl/upload/File/raporty/Raport_Jak_uwolnic_przedsiębiorczosc_FIN_AL.pdf (dostęp: 28 września 2015 r.).

Streszczenie

Prowadzenie działalności gospodarczej w warunkach, gdzie oprócz barier, które napotyka każda jednostka gospodarcza działająca w warunkach gospodarki rynkowej, występują dodatkowe obostrzenia wynikające z lokalizacji na obszarach chronionych, jest trudnym wyzwaniem. Dlatego cenne wydaje się porównywanie przedsiębiorczości na obszarach przyrodniczo cennych i poza nimi.

Celem głównym opracowania jest porównanie motywów i źródeł finansowania przedsiębiorstw małej skali funkcjonujących w województwach: podkarpackim i świętokrzyskim, w gminach objętych systemem obszarów chronionych i gminach na terenie, których takie obszary nie występują. Dużo uwagi poświęcono również charakterystyce właścicieli badanych przedsiębiorstw, jak również przesłankom, którymi kierowali się przy zakładaniu własnego biznesu. Podstawowy materiał empiryczny stanowiły wyniki badań jakościowych przeprowadzonych wśród 234 właścicieli podmiotów gospodarczych.

Słowa kluczowe: obszary prawnie chronione, pozarolnicza działalność gospodarcza, przedsiębiorca, motywy podjęcia działalności gospodarczej

Motives and Sources of Financing Non-Agricultural Business Activity in Areas of Natural Value and Beyond Them

Summary

Running a business activity under conditions in which, apart from common barriers encountered by any business unit operating in the market economy, there are additional restrictions resulting from being situated within areas of natural value, is a hard challenge. For this reason it seems notable to compare entrepreneurship in such areas of natural value and beyond them.

The main objective of the present study is to assess the motives and sources of financing low-scale enterprises operating in the provinces of podkarpackie and swietokrzyskie, in communities included in the system of protected areas, and communities where such areas do not occur. Particular attention has also been paid to the characteristics of owners of enterprises under examination and premises which motivated them while establishing their business. Basic empirical material comprises results from quality research conducted among 234 owners of business units.

Keywords: legally protected areas, non-agricultural economic activity, entrepreneur, motives starting a business activity

JEL: Q01, Q56,